

Підсумовуючи наведене, можна дійти висновку про те, що поняття «відмова від права» може бути визнане одним зі способів (форм) «здійснення права», що має своїм наслідком припинення існування права в певної особи, однак на відміну від поняття «передання права» (ч. 4 ст. 12 ЦК України), оскільки це явище та поняття не пов'язані з одночасним виникнення такого ж права в іншого суб'єкта – правонаступника.

Одержано 27.04.2017

УДК 347.65

Олег Петрович Печений,

доцент кафедри цивільного права № 1

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

кандидат юридичних наук

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИРОДУ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ ТА ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ЇЇ ВІДКРИТТЯ

Відкриття спадщини – це юридичний факт, що спричиняє динаміку спадкових правовідносин, як щодо спадкування за заповітом законом, так і за законом. В теорії спадкового права підкреслюється, що з відкриттям спадщини починається такий етап розвитку спадкового правовідношення, коли у всіх спадкоємців, які закликаються до спадкування, незалежно від їх волі виникає право на прийняття спадщини або ж відмову від її прийняття. Спадщина приймається шляхом подання спадкоємцями заяви нотаріусу про її прийняття. Подання такої заяви визнається законодавцем як загальний спосіб прийняття спадщини. За юридичною природою прийняття спадщини цим способом кваліфікується як односторонній правочин, у якому реалізується спадкове правовідношення. Можна сказати, що за загальним правилом спадщина приймається шляхом одностороннього правочину спадкоємця. Це саме стосується і відмови від прийняття спадщини. За юридичною природою відмова від спадщини – це односторонній розпорядчий правочин, спрямований на здійснення спадкових прав. Законодавство визначає чіткі вимоги щодо змісту цього правочину, вказуючи на його безумовний та беззастережний характер.

Подання заяви не єдиний спосіб прийняття спадщини, оскільки відповідно до ч. 3, 4 ст. 1268 ЦК певне коло спадкоємців визнаються такими, що прийняли спадщину (особи які проживали із спадкодавцем на час її відкриття, малолітні, неповнолітні, недієздатні та обмежено дієздатні особи). І тут виникає питання про правову природу прийняття спадщини у такий спосіб, зокрема у випадку спільного проживання із спадкодавцем на момент відкриття спадщини. Виходячи з того, що конструкція норми ч. 2 ст. 1268 ЦК визнає за певних обставин спадкоємця таким, що прийняв спадщину, можна визначити цей спосіб прийняття спадщини як *правову презумпцію* прийняття спадщини.

Зазначена презумпція є спростовною і певною мірою співвідноситься із закріпленою в цивільному законодавстві юридичною фікцією (ч. 5 ст. 1268 ЦК), в силу якої спадщина *вважається* такою, що належить спадкоємцеві з часу відкриття, незалежно від того, коли він її прийняв.

Прийняття спадщини пов'язане із часом і місцем її відкриття.

За загальним правилом, що міститься в ч. 1 ст. 1221 ЦК України, місцем відкриття спадщини є *останнє місце проживання* спадкодавця, визначене відповідно до ст. 29 ЦК України.

Донедавна місцем проживання фізичної особи визначалися як житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово. Однак Законом України від 02.09.2014 № 1673-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання», у ч. 1 ст. 29 ЦК України внесені зміни, за якими місцем проживання фізичної особи визначено житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово. Зміни внесено також у ст. 3 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»: місце проживання визначено як житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово. Слід очікувати, що місце проживання, а отже і місце відкриття спадщини, може пов'язуватись також з садовими і дачними будинками, що в установленому порядку переведені у жилі будинки.

Законом України від 12.02.2015 № 189-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення реалізації права на спадкування», у зв'язку із військово-політичними подіями, анексією та тимчасовою окупацією частини території України загальний підхід стосовно місця відкриття спадщини змінено і передбачено, що в особливих випадках місце відкриття спадщини встановлюється законом.

Спеціальними правилами визначення місця відкриття спадщини є ст. 9¹ Закону України «Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції» та ст. 11¹ Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України». Цими нормами передбачено визначення місця відкриття спадщини за іншими правилами, за принципом «першої поданої заяви». Це означає, що у разі якщо останнім місцем проживання спадкодавця є тимчасово окупована територія або населений пункт, на території якого органи державної влади тимчасово не здійснюють або здійснюють не в повному обсязі свої повноваження, місцем відкриття спадщини є місце подання першої заяви, що свідчить про волевиявлення щодо спадкового майна, спадкоємців, виконавців заповіту, осіб, заінтересованих в охороні спадкового майна, або вимоги кредиторів. Тобто за наявності визначених умов місцем відкриття спадщини є будь-яке місце на території України, де в установленому порядку подана заява, яку законодавець узагальнено називає заявами, що свідчать про волевиявлення щодо спадкового майна. До таких слід відносити заяви (повідомлення, телеграми) про прийняття спадщини, про відмову від прийняття спадщини, заяви про відкликання заяви про прийняття спадщини або про відмову від спадщини, заяви про видачу свідоцтва про право на спадщину, заяви спадкоємця на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), заяви про видачу свідоцтва виконавцю заповіту, заяви виконавця заповіту про відмову від здійснення своїх повноважень, заяви другого з подружжя про видачу свідоцтва про право власності на частку в спільному майні подружжя у разі смерті одного з подружжя, заяви про вжиття заходів до охорони спадкового майна, претензії кредиторів (підп. 2.1 п. 2 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5). Наразі сформувалася певна практика визначення місця відкриття спадщини за принципом «першої поданої заяви», з'явилися певні прогалини у застосуванні цих норм. Зокрема, непоодинокі випадки, коли спадщина відкрилася на території окремих районів Донецької та Луганської областей і була прийнята спадкоємцями шляхом подання нотаріусам заяв про прийняття спадщини, наприклад не так давно, ще у 2014 р., але оформити свої спадкові права і отримати свідоцтва про право на спадщину спадкоємці вже не

встигли. Відповідно до зазначених норм спадкоємці не можуть ні оформити спадкові права у нотаріальному порядку в інших регіонах України, ні оскаржити до суду відмову у вчиненні відповідної нотаріальної дії. Відповідно, спадкоємців, які прийняли спадщину, але не оформили спадкових прав зазначені норми ніяк не захищають, тому доцільно врахувати це при подальших змінах зазначених законодавчих актів.

Одержано 27.04.2017

УДК 347.1

Олена Вікторівна Піхурець,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін факультету № 4

Харківського національного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, доцент;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-7512-951X>

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ «СИРІТСЬКИХ ТВОРІВ»

Розвиток новітніх цифрових технологій значно спростило розповсюдження авторських творів у цифровій формі, оцифрування культурної спадщини та надання легкого доступу до творів за допомогою мережі Інтернет. Простота копіювання і передачі інформації, анонімність учасників в інформаційному обміні в мережі Інтернет поставили надзвичайно складні питання перед юридичною наукою, законотворчою та судовою практикою, пов'язаних з використанням творів в мережі Інтернет, істотно відстає від рівня розвитку цифрових і комп'ютерно-мережових технологій на сучасному етапі.

Сучасні нормативно-правові акти, які прямо або опосередковано стосуються авторського права, не в повній мірі регулюють відносини в цій сфері, та не відповідають потребам сьогодення. І, як наслідок, не можуть відповідним чином захистити як права автора, так і інтереси суспільства. Основними принципами авторського-правової охорони творів і відповідно їх використання, є: виключна можливість правоволодільця на свій розсуд дозволити або заборонити іншим особам використовувати власний твір; відсутність заборони не є згодою (дозволом) правоволодільця на використання твору; використання авторського твору без згоди (дозволу) правоволодільця є неправомірним. В той же час, інформаційне суспільство пред'являє до законодавства про авторське право нові вимоги. Вільна публікація контенту в мережі Інтернет в десятки раз збільшує кількість творів, щодо яких неможливо або реально не можливо встановити авторство. В результаті можливості користувачів мережі Інтернет з розміщення результатів творчої діяльності та обміну ними вступають в протиріччя з існуючими законодавчими вимогами. Дедалі очевиднішою стає необхідність розвитку нових підходів, що забезпечать знаходження розумного балансу інтересів між правоволодільцями, користувачами та особами, які отримують доступ до творів, розміщених на мережових ресурсах.

Фактично такі твори є сирітськими. Вільний доступ до більшості творів в мережі Інтернет, поширення «піратського» копіювання творів з ліцензованим доступом, а також поширеність пірингових мереж і торрент-трекерів відіграють у цьому процесі не останню роль. І як, наслідок твори, авторів, спадкоємців або правоволодільців яких фізично неможливо знайти, а значить і немає можливості прийняти однозначне рішення про правомірність